

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ЗЛОЧИННОСТІ НАСЕЛЕННЯ МІСЬКОГО ПРОСТОРУ (НА ПРИКЛАДІ М. ТЕРНОПОЛЯ)

Досліджено деякі підходи до визначення основних суспільно-географічних аспектів злочинності населення міського простору, здійснено аналіз стану злочинності м. Тернополя. Проведено накладання символічного і фізичного простору міста та дано змістове наповнення уявлень про його структуру.

Ключові слова: злочинність, міський простір, урбанізація.

Актуальність теми дослідження. Тема соціального неблагополуччя в містах особливо актуальна на сучасному етапі людського розвитку, оскільки чисельність міського населення в світі постійно зростає. Однак урбанізації, як і всякому явищу, властиві протиріччя. Так, поряд з територіальною концентрацією продуктивних сил і соціальних функцій суспільства урбанізація, а саме відхилення в її процесах, призводять до зосередження в містах і їх окремих районах негативних соціальних явищ. Тому дуже важливим як для практичної діяльності, так і в науковому плані є вивчення явищ соціальних патологій, їх проявів і наслідків в умовах міського простору.

Очевидним є той факт, що при дослідженні соціального неблагополуччя як негативного явища і процесу дезорганізації суспільства, саме географічний підхід вважається найбільш доцільним. Він може успішно застосовуватися при вивченні соціальних проблем міста, а саме – соціальних патологій, оскільки є універсальним і ефективним при дослідженні будь-яких явищ і процесів, пов'язаних з природною, фізичною основою, з людиною, як соціальною одиницею і локалізованих в географічному просторі.

На конкретній території розкривається поведінка людини, реалізуються її прагнення. Незадовільна якість середовища може призвести до антисоціальної поведінки. Соціальними патологіями прийнято називати суспільні явища, які не відповідають обов'язковим нормам в даному суспільстві або відхиляються від них. До таких явищ зараховують і злочинність, яка є багатовимірним, багатоаспектним феноменом і перебуває в складній залежності й опосередкованому зв'язку з різними економічними, соціальними, політичними, культурними, духовними процесами, що відбуваються у суспільстві. А тому назріла гостра необхідність встановлення зв'язку злочинності з просторовими, функціональними і соціально-демографічними особливостями міського простору. Всі просторові аспекти поведінки людини, пояснення і прогнозування цієї поведінки і є основним предметом дослідження саме соціальної географії.

За визначенням Е. Алаєва, соціальна географія в цілому вивчає просторові процеси і форми організації життя людей і суспільного виробництва передусім з точки зору людини – умов її праці, побуту, відпочинку, розвитку особистості, відтворення життя. Просторові аспекти поведінки людей (у першу чергу через процес розселення), пояснення і прогнозування цієї поведінки складають головний предмет дослідження соціальної географії [Алаев Э.Б., 1983].

О. Шаблій зазначає, що предметом суспільної географії є “геопросторова (територіальна) організація суспільства чи його окремих частин – населення, виробничої, соціальної, духовної чи природно-ресурсної сфер” [Шаблій О.І., 2003]. Відповідно, виокремлено чотири основні риси геопросторової (територіальної) організації: взаєморозташування (взаєморозміщення) об'єктів у двовимірному просторі земної поверхні; наявність просторових зв'язків між розташованими у межах земної поверхні об'єктами, існування територіальних суспільних утворень (формувань, поєднань, систем, структур); функціонування територіальних утворень в часі, що полягає у регульованій (у т. ч. саморегульованій) зміні їх станів унаслідок взаємодії з довкіллям (природним і суспільним) для досягнення завчасно передбачених цілей.

Аналіз попередніх досліджень. Вивчення теоретичних і практичних основ зв'язку злочинності з міським простором знайшло своє відображення в роботах українських вчених А. Ф. Зелінського, В. Г. Лихолота, А. Є. Михайлова, В. І. Шакуна та ін. Серед географів першими почали вивчати злочинність прихильники так званої радикальної географії, засновниками якої вважаються Вільям Бунге та Девід Харвей. В українській науці територіальний аспект прояву соціальних патологій, зокрема географії злочинності, розкривається у працях М. Білецького, С. Іщука, Р. Скабари, О. Шаблія та інших вчених. В цілому дана проблематика є ще недостатньо вивченою як у теоретико-методологічному так і у прикладному аспектах.

Виклад основного матеріалу. Вивчення географії злочинності має велике значення для диференційованої оцінки результатів роботи правоохоронних органів, їхніх служб та підрозділів, визначення ними "гарячих точок", маневрування силами та засобами, планування всього процесу боротьби зі злочинністю. При вивченні злочинності на рівні суб'єктів держави досліджуються її кримінологічні характеристики відносно міст та районів; на рівні міста з районним поділом – відносно районів; на рівні району, міста, селища – відносно населених пунктів, мікрорайонів, адміністративних ділянок, підприємств та інших об'єктів. У цьому контексті з'являються можливості підвищення ефективності профілактичного впливу на основі диференціації територій залежно від "індивідуального" комплексу факторів, які визначають стан злочинності й її конкретні показники. Аналіз наявних статистичних даних дає підстави говорити про те, що в м. Тернополі у 2008 році загальна кількість зареєстрованих злочинів, порівнюючи з 2007 роком, зменшилася з 2106 до 1838 випадків, динаміка загальної злочинності за цей період становить – 12,7%. Проте слід зауважити, що частина злочинів з тих чи інших причин не реєструється, через те їх реальна кількість значно вища, ніж офіційно подана у статистиці. Перше місце у міській злочинності займали корисливі злочини: крадіжки індивідуального майна громадян – 701 (в т.ч. із квартир – 205); грабежі – 272; шахрайство – 169. Друге – злочини, пов'язані з наркотиками – 108 (в т.ч. їх збут – 8); хуліганство – 98. Третє місце – корисливо насильницькі злочини (розбої – 14) та насильницькі злочини, серед яких тяжкі тілесні ушкодження – 15; вбивства – 3; зґвалтування (із замахом) – 1.

Особливого поширення у місті набуло шахрайство як злочин проти державного та колективного майна, динаміка якого у порівнянні з 2007 роком збільшилася на 400% (30 випадків проти 6).

Значну частину крадіжок, грабежів та розбійницьких нападів вчиняють особи, які не працюють, п'яниці та наркомани, а також особи, які не мають постійного місця проживання і ведуть антисуспільний спосіб життя. Поряд з цим зросла в місті злочинність неповнолітніх та жінок.

Певний кримінальний елемент до злочинності в місті вносять мігранти – особи, які приїхали до Тернополя на навчання або заробітки, а також ті, хто перебуває тут тимчасово. Серед мігрантів часто зустрічаються люди з потенційними можливостями приєднатися до місцевих кримінальних груп.

Для міста типові такі криміногенні явища, як:

- підвищена щільність населення, яка призводить до часткового погіршення умов проживання;
- міграція населення (з нею пов'язана проблема адаптації "новоселів", можливість контролю за ними);
- маятникові міграції;
- плінність кадрів та безробіття;
- збільшення нервових навантажень на людину, соціальний паразитизм, стресові та конфліктні ситуації;
- промисловий і транспортний травматизм;
- послаблення родинних зв'язків, тобто "анонімний" спосіб життя [Шакун В.І., 1996].

Науковці вважають, що неможливо всебічно дослідити міську злочинність, її динаміку та структуру без аналізу характеру і змісту демографічних та соціально-економічних процесів, які відбуваються в місті. На нашу думку, причини злочинності варто згуртувати таким чином:

1. Економічні: недоліки економічної політики, чинної системи контролю; відставання правотворчої діяльності від потреб господарської діяльності; недоліки механізму ціноутворення податкової політики; корумпованість усіх гілок влади; неналежна охорона майна; ухилення від сплати податків; безробіття; недостатнє забезпечення бюджетників; можливість легко збути викрадене тощо.

2. Соціальні: нерівність членів суспільства; нелегальна міграція; відсутність у багатьох належних умов проживання; расова дискримінація тощо.

3. Політичні: боротьба за владу; політична нестабільність; нечесна передвиборна боротьба; наклепи та шантаж.

4. Ідеологічні: відчуття вседозволеності, безкарності; пропаганда насильства, сексу, наркотиків; низька освіченість та культурність; озлобленість; байдужість.

5. Духовні: непримиренність релігійних конфесій; релігійна дискримінація.

Аналізуючи злочинність населення у місті, необхідно врахувати географічні та соціально-економічні чинники, які впливають на неї: площу міста та його межі, економічну характеристику

головних підприємств, зайнятість населення, середній рівень зарплати, рівень забезпеченості населення, характер житлового фонду – наявність гуртожитків, приватного сектору, можливість культурного дозвілля, благоустрій міста, інтенсивність спілкування населення, наявність великої кількості місць для миттєвого укриття злочинців від переслідування. При вивченні причин та умов міської злочинності значну увагу слід приділяти пов'язаним з нею негативним соціальним явищам: пияцтву, наркоманії, проституції, соціальному паразитизму, виявленню расової та національної ворожнечі, тіньовій економіці, бюрократизму, безгосподарності. Досліджуючи ці явища, необхідно ширше використовувати різноманітні джерела “зовнішньої” інформації, в тому числі і думку самих мешканців міста.

У своєму дослідженні ми провели накладання символічного і фізичного простору м. Тернополя з врахуванням історико-соціологічної складової та дотриманням вимог щодо трангуляції якісних і кількісних методів. Для цього використали дані масових соціологічних опитувань з вибіркою 1000 осіб, дані глибинних інтерв'ю з носіями експертного знання щодо фізичної та символічної організації міського простору та статистичні дані, які представляють “об’єктивну” картину соціального життя міста зафіксовану формальними інституціями. Носіями експертного знання були працівники правоохоронних органів, комунальних служб, громадського транспорту (водії маршруток, таксі), працівники швидкої допомоги.

Проаналізуємо в якості наближення фізичної і символічної організації міського простору результати репрезентативного опитування населення міста Тернополя. Інструментарій вказаного дослідження містив питання щодо уявлень респондентів про найбільш і найменш престижні і безпечні райони/ частини міста. Запитання були закриті і містили умовний поділ міста на райони, які найчастіше вживаються мешканцями.

За одномірним розподілом відповідей було проранжовано 10 мікрорайонів міста, здійснена статистична стандартизація, за якою району, який у відповідях назвала найбільша кількість респондентів, присвоювалося значення 10 балів, а з найменшою кількістю – 1 бал (Таб.1).

Таблиця 1.

Одномірний розподіл відповідей на запитання щодо престижності та безпечності мікрорайонів міста Тернополя та їхнє ранжування

Мікро-райони	Ранг мікрорайону (місце у ранжуванні, %)			
	Найбільш криміногенний	Найбільш безпечний	Найбільш престижний	Найменш престижний
Оболоння	10 (25%)	4 (2,1%)	5 (4,2%)	8 (7,4%)
“Аляска”	9 (23,7%)	1 (0,9%)	1 (0,9%)	10 (34,8%)
“Канада”	8 (9,8%)	2 (1,3%)	3 (2%)	9 (12%)
Сонячний	7 (7,2%)	3 (1,1%)	7 (5,9%)	7 (6,7)
Дружба	6 (6,8%)	9 (24,7%)	9 (20,5%)	2 (5%)
Східний	5 (6,6%)	6 (9,2%)	6 (4,7%)	6 (5,9%)
Новий Світ	4 (6,3%)	8 (13,7%)	8 (7,4%)	4 (5,5%)
Березовиця	3 (5,1%)	5 (9%)	2 (1,2%)	3 (5%)
Центр	2 (5%)	10 (26%)	10 (49,1%)	1 (2%)
Кутківці	1 (4,5%)	7 (12%)	4 (4%)	5 (5,6%)

Одним із найцікавіших результатів нашого дослідження було те, що центральна частина міста представлена у питаннях з позитивною конотацією як найбільш престижний і найбільш безпечний район.

При дослідженні виявлено, що накладання фізичного і символічного простору м. Тернополя відбувається відповідно до концентричної структури у якій центральна частина міста маркується як найбільш престижна та безпечна, а більш віддалена – як непрестижна та криміногенна: Лідером у цьому ранжуванні є район “Аляска”.

Важливим аспектом символічного виміру міського простору є змістове наповнення уявлень про його структуру. З метою уточнення змістового наповнення образу конкретних районів та частин міста ми опитали 100 студентів I–III курсів Тернопільського національного економічного університету. Метою опитування було окреслення широких меж символічного образу конкретних районів за допомогою відкритих питань щодо асоціацій, які виникають у них стосовно конкретних частин міста, відповідно переліку репрезентативного опитування: 1) характеристика мешканців; 2) поширені соціальні практики; 3) оціночні асоціації щодо комунальної інфраструктури; 4) загальні оціночні асоціації.

Змістове наповнення символічних образів найбільш та найменш безпечних і престижних територій міста Тернополя (n = 100), за матеріалами анкетування

Частина/ район міста	Асоціації, які виникають у зв'язку з конкретною частиною міста
Центр	1. ділові люди, люди пенсійного віку, заможні пенсіонери, еліта, горді; 2. відпочинок, "піти в кафе", театр, нічне життя; 3. "затори", відремонтовані дороги, нові заклади відпочинку, загазованість, перетворився на базар; 4. шумно, престижно, красиво, зручно, дуже дорого;
Дружба	1. студенти, робітники, молоді, привітні, життєрадісні; 2. навчальні заклади, парк, прогулянки, займатися наукою, ходити в університет; 3. після дощу багато води, близько до центру, боулінг; 4. зручно, престижно, обжитий район, красиво;
Новий Світ	1. старожили, село, заможні люди, залізничники, нудні; 2. нудно, пусто, мають свій город, суд, прокуратура; 3. важко добиратися, погані дороги, забудова довкола озера, мало транспорту; 4. престижно, брудно, тихо;
Сонячний	1. сільські жителі, гуртожиток, хулігани, метушливі; 2. нудно, пусто, лікуватися, церкви, базари; 3. озеленення, парк, вітер; 4. не дуже зручно, довго добиратися;
Східний	1. середній клас, пенсіонери, бізнесмени; 2. культурні заходи, гуляти, фотографуватися; 3. затори, пустота, багато церков різних конфесій; 4. зручно, сміттєзвалище, шумно;
Оболоня	1. торгаші, наркомани, цигани, бізнесмени, приїжджі; 2. крадіжки, пограбування, бізнес, робити покупки; 3. пусто, нудно, погані дороги, тиснява в маршрутках, загазованість; 4. брудно, зручний для покупок, але нудно, брудний район;
"Аляска"	1. хулігани, алкоголіки, вихідці із села; 2. крадіжки, бійки, у вечорі небезпечно виходити з дому, "Подолляни", ходити на каток; 3. спальний масив, важко добиратися, довго добиратися; 4. страшний район, небезпечний, у вечорі страшно гуляти;
Кутківці	1. хороші люди, звичайні, дивні; 2. нудно, пусто, ходити в ліс; 3. покращена робота транспорту, важко добиратися; 4. тихо, нудно;
"Канада"	1. люди різного віку, хулігани, криміналітет; 2. бійки, крадіжки; 3. після дощу болото, забудова паркової зони, важко добиратися, вітри; 4. неспокійний, бідний район, небезпечно, не для життя;
Березовиця	1. селяни, непривітні, прості люди; 2. займаються сільським господарством, за покупками потрібно далеко їхати; 3. село; 4. вбогість, нічого доброго.

Наведені вище результати ілюструють, з одного боку, вікові та соціальні особливості сприйняття, характерні для студентів (картина соціальної реальності постає у досить спрощеному стереотипному зображенні з гіперболізацією окремих характеристик деяких районів), а, з іншого боку, наведені асоціації демонструють доволі цілісну картину – символічні образи конкретних територій міста є досить несуперечливими.

Висновки. Дослідження територіальних відмінностей злочинності в місті дає можливість більш повного врахування особливостей цього явища і прийняття заходів їх попередження в планах соціального розвитку міста. Враховуючи локалізацію злочинності в периферійній зоні, особливу увагу варто приділити розвитку приміської зони, контролюючи тут можливі тенденції формування районів соціального неблагополуччя. При проектуванні міста необхідно добиватися однорідності умов життєдіяльності різних територіальних міських просторів; створювати в достатній кількості підприємства побутового обслуговування, місця відпочинку. Враховуючи географічну картину злочинності і особливості її прояву в окремих частинах міста, місцевим правоохоронним органам доцільно прийняти заходи щодо підсилення територіальних систем контролю і профілактики особливих територій.

Література:

1. Скабара Р.М. Суспільно-географічні аспекти злочинності (на матеріалах Львівської обл.): автореф. дис. на здобуття

наук. ступення канд. географ. наук: спец. 11. 00. 02 "Економічна та соціальна географія" / Р.М. Скабара – Львів, 2003. – 16, [1] с.

2. *Шаблій О.І.* Основи загальної суспільної географії / *Шаблій О.І.* [Книга]. – Львів.: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 444 с.
3. *Шакун В.І.* Урбанізація і злочинність / *Шакун В.І.* – Київ.: Українська академія внутрішніх справ, 1996 р. – 182 с.
4. *Зелінский А. Ф.* Криминальная психология / *Зелінский А. Ф.* [Книга]. – К.: Юринком Интер, 1999р – 240 с.
5. Социально-экономическая география: понятийно-терминологический словарь / [авт.-уклад. *Алаев Э.Б.*]– Москва.: [б.н.], 1983 – 350. [1] с

Резюме:

Чотари В. ОБЩЕСТВЕННО ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРЕСТУПНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ ГОРОДСКОГО ПРОСТРАНСТВА (НА ПРИМЕРЕ г. ТЕРНОПОЛЯ)

Исследовано некоторые подходы к определению основных общественно географических аспектов преступности населения городского пространства, осуществлен анализ состояния преступности г. Тернополя. Проведено наложение символического и физического пространства города и дано смысловое наполнение представлений о его структуре.

Ключевые слова: преступность, городское пространство, урбанизация.

Summary:

Chotari V. SOCIALY-GEOGRAPHICALASPECTS OF CRIMINALITY OF POPULATION OF THE CITY SPACE (ON THE EXAMPLE OF TERNOPIL)

The article deal with the approacles to the main socialy-geographical sapects determination is the city space. The state of criminality of Ternopil is analyzed. Imposition of symbolic and physical space of city is conducted and the semantic filling of pictures is given of itsstructure.

Key words: criminality, city space, urbanization

Надійшла 26.10.2009р.
